

РЕАЛЬНИЙ СТАН ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. В умовах розвитку світової системи освіти на основі нових освітніх парадигм актуальним стає питання про наявність і формування педагогічних кадрів нової формації. Вищій школі потрібен викладач-інноватор, який реалізує схему «наука-освіта-інновації» в реаліях сучасної професійної освіти. Багато освітніх установ почали вводити деякі нові елементи в свою діяльність, але практика перетворень зіткнулася з серйозною суперечністю між наявною потребою в швидкому розвитку і невмінням педагогів це робити.

З іншого боку, передовий досвід свідчить, що використання інноваційних технологій на уроках української чи іноземних мов стає невід'ємною частиною навчального процесу, створюючи принципово нові можливості для вдосконалення навчального процесу. Наразі вже абсолютно очевидно, що програми підвищення якості шкільного навчання, які передбачають використання інноваційних технологій, приносять позитивні результати і для тих, хто навчається, і для тих, хто навчає.

Аналіз наукових публікацій. Згідно з дослідженнями багатьох науковців (І. Аносов [1], О. Біляковська [3], І. Дичківська [5], І. Носаченко [6]) культурно-цивілізаційну кризу сучасного стану розвитку людства можна подолати шляхом забезпечення креативного характеру освіти, як основи повноцінного розвитку особистості в інформаційному суспільстві знань, що пов'язане з принциповими змінами в цілях та змісті освіти, формах, методах і технологіях викладання дисциплін; врахуванням специфіки сприйняття інформації в умовах зародження нового технологічного укладу; наявністю мотивації до інновацій в науці та педагогіці професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів та підготовкою учителів нової формації.

Невирішені аспекти проблеми. Аналіз наукової літератури та вивчення фактичного стану професійної підготовки майбутнього вчителя, орієнтованого часто на засвоєння і ретрансляцію традиційних, стереотипних норм, цінностей і правил, що не завжди відповідають новим соціально-культурним умовам, виявляє низку суперечностей: між традиціями професійно-педагогічної культури та особливостями повсякденної культури, яка набагато активніше і швидше реагує на соціально-політичні, соціально-економічні та соціально-культурні зміни сучасного суспільства; між інституційно заданими цінностями і нормативами професійно-педагогічної культури та специфічними особливостями молодіжної субкультури, які формуються під впливом соціальних чинників; між потребою в підготовці майбутнього вчителя до життя в умовах діалогу культур і недооцінкою всією системою вищої педагогічної освіти значущих соціально-культурних і психологічних чинників, що знаходяться за межами професійно-педагогічної культури; між високими вимогами, що висуваються до сучасного вчителя, як з боку держави, так і з боку громадської думки, і відсутністю цілеспрямованої роботи у ВНЗ щодо створення умов для максимально успішної адаптації і соціалізації випускника в соціально-педагогічному середовищі.

Мета статті – виявити стан готовності вчителя філологічних дисциплін до інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна успадкувала застарілу структуру підготовки педагогічних кадрів, що дісталася їй у спадщину з радянських часів. Вимоги життя тепер істотно відрізняються від реальних можливостей існуючої системи педагогічної освіти, яка не має ефективних механізмів реагування на ситуацію, що змінюється. Неадекватність системи педагогічної освіти стримує реформування освіти. Брак кваліфікованих педагогів стримує суттєву частину перспективних реформаційних проектів у нашій державі.

Тому педагогічна освіта в Україні потребує вдосконалення і часткового реформування шляхом внесення інновацій задля досягнення нового рівня її якості, що відповідатиме потребам української школи XXI століття.

Постає запитання: наскільки українські педагоги готові до інноваційної діяльності? За різними дослідженнями, проведеними серед українських учителів, з'ясовано, що в системі освіти працює лише близько 8% педагогів-новаторів. Водночас час негативно ставляться до інновацій майже 25% учителів. Серед педагогів, які брали чи беруть участь у експериментах та апробації інновацій, лише 25% вважають себе достатньо підготовленими до експериментальної роботи, 54% оцінюють свою підготовленість як задовільну, 21% – як незадовільну.

Аналіз практичної діяльності вчителів свідчить, що більшість із них не готові до інноваційної діяльності. Тому школа продовжує бути орієнтованою на догматичне засвоєння наукових істин, передавання готових знань, обсяг яких невпинно зростає. Причиною такого стану, на думку О. Біляковської є методична і психологічна невідповідність, слабке уявлення вчителями суті педагогічних технологій загалом, та процесу заміни традиційних форм і методів діяльності інноваційними [3, с. 22].

Нині відбуваються кардинальні зміни всієї системи освіти, суть яких полягає в переорієнтації цільових установок, змісту й технологій шкільної освіти, зумовлених її гуманізацією. У цій ситуації очевидною є необхідність формувати інноваційну культуру педагогів, їх готовність до інноваційної освітньої діяльності засобами педагогічної освіти. Зазначене значною мірою стосується й учителів-філологів, оскільки вдосконалення і реформування мовної освіти вимагає змін у структурі й організації уроку, який є відображенням того, як поєднання традиційності та новацій у дидактиці впливають на зміст і технології навчання [7, с. 81].

Окрім того, впровадження основних положень шкільної реформи в практику навчання української мови потребує продовження наполегливої роботи з удосконалення методики її викладання, підвищення якості й результативності уроку, повнішого використання його виховного потенціалу, посилення практичної спрямованості [8, с. 79].

Дані соціологічного опитування свідчать, що основним чинником інноваційного розвитку системи освіти є професійний ресурс учителів, викладачів, керівників освітніх установ. Проте опитування вчителів-філологів виявило, що з усіх учителів-предметників вчителі-філологи чи не найменше застосовують інноваційні технології навчання. Анкетування показало, що переважна більшість учителів-філологів не обізнані з можливостями інноваційних технологій.

Інноваційні орієнтації вчителів у питанні відновлення змісту освіти розподілилися в такий спосіб: 39,5% вважають, що новаторство й експериментування потрібні завжди; 48,2% учителів підкреслюють необхідність створення певних умов для здійснення інноваційної діяльності, і тільки 12,3% педагогів не бачать необхідності в яких-небудь змінах традиційної системи навчання школярів. Більш детальне вивчення матеріалу показало, що ставлення педагогів до новаторства й експериментів значною мірою залежить від стажу. Найбільшими прихильниками модернізації освіти виявилися самі досвідчені фахівці, а не молодь, як можна було б очікувати: серед педагогів зі стажем понад 25 років більше 60% за новачків за будь-яких обставин. Серед педагогів-початківців переважають дещо обережніші думки. Близько 55% учителів зі стажем до 15 років упевнені, що експерименти і новачки можливі тільки за наявності відповідних умов.

У своїх відповідях педагоги-практики показали те, що більшість шкіл працюють у режимі розвитку, незважаючи на досить обмежені можливості – фінансові, кадрові, методичні, програмно-методичні. 29% учителів-філологів відповіли, що в повсякденній практиці працюють звичними, перевіреними часом методами і засобами навчання. У 13% педагогів не сформувалися уявлення про необхідність відновлення змісту освіти. Однак 58% педагогів на практиці намагаються освоювати нові методики, орієнтовані на підвищення

ефективності їх використання. Це свідчить про прагнення учителів створювати умови для впровадження інновацій.

Однак тут необхідно звернути увагу на дві проблеми – практичну й теоретичну. Практична проблема полягає в тому, що вчительська професія, будучи за своєю суттю творчою, у реальному масовому втіленні набула репутації однієї з найбільш рутинних. Це пояснюється, по-перше, консерватизмом традиційного способу навчання, пов'язаного лише з трансляційною педагогікою – передачею і засвоєнням готових знань, відлитих у закінчені, «вічні» форми. По-друге, – специфічними соціальними умовами виховання: тривалий час необхідність формування активної життєвої позиції підрастаючого покоління розумілася скоріше, як процес активної адаптації, пристосування особистості до наявних умов соціального буття, як готовність до виконання будь-яких вимог держави.

Такий підхід неминуче призводив до формування пасивної, індеферентної особистості – і самих педагогів, і їхніх вихованців, які ставали не стільки творчими суб'єктами, скільки об'єктами впливу, які терплять на собі різного роду педагогічні й ідеологічні маніпуляції. Процес необхідної соціальної детермінації розвитку людини перетворювався у тверду «запрограмованість», диктат зовнішніх обставин виявлявся сильнішим усіх протидій людини і тому майже не залишав місця для вільного самовираження і самореалізації особистості, розвитку творчого потенціалу.

Під час соціологічного опитування ми звернулися до вчителів із проханням дати експертну оцінку свого педагогічного колективу з погляду його задіяності в інноваційному процесі. Учасникам опитування треба було приблизно (у відсотках) визначити, скільки в колективі (на їхній погляд) таких педагогів, які проявляють інтерес до нововведень, скільки байдужих і який приблизно відсоток тих, хто пручається новому. Результати виявилися такими: педагогів, які намагаються впроваджувати інновації, – 28,6 %, проявляють інтерес до педагогічних інновацій – 27,4%, байдужих – 25,8%, пручаються новому – 18,2 %.

Результати опитування стосовно того, як часто вчителі філологи застосовують інноваційні технології навчання, представлені в таблиці. Для забезпечення чіткості у відповідях під поняттям часто ми розуміли застосування інноваційних методів чи технологій під час вивчення кожної теми, рідко – лише окремих тем.

Таблиця 1

Частота застосування інноваційних методів і технологій учителями-філологами

Учителі відповідних предметів	Частота застосування інноваційних методів і технологій		
	часто	рідко	ніколи
Укр. мова	8%	58%	34%
Укр. література	12%	60%	28%
Англійська мова	18%	57%	25%

Варто звернути увагу на відповідь «Не знаю, що старе, що нове. Працюю, як можу». Таку відповідь дали в середньому 25% учителів-філологів. Це означає, що не кожний здатний до професійної рефлексії, осмислення ефективності власної діяльності, а ті, хто дав відповідь «ніколи», тим більше не розрізняють переваги і недоліки інноваційних технологій.

На наш погляд, це зумовлено такими причинами:

– власний педагогічний досвід учителів-філологів формувалася і накопичувався переважно в рамках традиційної програми навчання, що дозволяє вчителю почувати себе успішним у своїй професії;

– базова педагогічна освіта вчителів-філологів орієнтована на засвоєння традиційних методик навчання;

– у практиці мовної освіти розроблені й апробовані в основному методичні рекомендації з освоєння учнями предметних знань;

– педагогічні ВНЗ не приділяють належну увагу психолого-педагогічній підготовці вчителів до роботи в інноваційному режимі;

– учителі-філологи відчують труднощі у виборі навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, що дозволяють розв'язувати освітні завдання на основі оновленого змісту навчання.

Відзначимо, що часто традиційна система підготовки вчителів-філологів у більшості випадків готує студента за традиційними методиками та технологіями, лише поширюючи їх знання та здійснюючи знайомство зі змінами у програмно-методичному забезпеченні, що підтверджено результатами опитування студентів і викладачів.

Проте останнім часом науковці й практики все більше звертають увагу на ефективність використання інноваційних методів і технологій навчання. Наприклад, психолого-педагогічне обґрунтування введення ігрової форми в процес вивчення мови здійснене Л. Шатирко. Доведено, що ігрові форми вивчення мови в початкових класах сприяють формуванню в учнів певних мовних узагальнень, що лежать в основі граматичних понять та орфографічних правил [9, с. 326].

У дисертації В. Денисенко визначена суть, компоненти й рівні готовності студентів-філологів до пошуково-експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи, розкрито зміст і завдання експедиційної роботи народознавства і розроблена програма експедиційних досліджень. Запропоновано підготовку студентів-філологів до проведення експедиційної роботи з учнями здійснювати в процесі аудиторної і позааудиторної діяльності народознавства, різних видів експедицій (фольклорної, діалектологічної, етнографічної, етнопедагогічної) і педагогічної практики [4].

Нині учитель-філолог потрапив в умови вибору нових форм і методів, інноваційних технологій навчання. Вибір власної професійної позиції визначає подальше професійне зростання вчителя, тому дуже важливо, щоб цей вибір було зроблено свідомо і зважено.

Організація і впровадження інноваційних освітніх технологій сприяє підвищенню якості освітнього процесу. Нині найбільш продуктивними і перспективними є такі освітні технології, що дозволяють організувати навчальний процес з орієнтацією на учня, його інтереси, схильності і здібності.

Найбільшу ефективність на уроках мовного циклу виявляють такі сучасні освітні технології: комунікативні, (що передбачають побудову процесу навчання як моделі процесу спілкування, який зумовлює комунікативно-мотивовану поведінку вчителя та учнів під час занять); модульні технології, що відрізняються високою концентрацією і якісним відбором навчального матеріалу, який дає можливість школяреві вчитися самому, а вчителю – здійснювати мотиваційне управління його учінням, яке включає створення мотивації, організацію, координування, консультування і контроль; інформаційні технології з використанням телекомунікаційної мережі Інтернет, які передбачають розробку інформаційно-комп'ютерної підтримки навчальних курсів, що забезпечує підвищення ефективності і якості знань.

Філологічна освіта сьогодні переживає складний період. Він пов'язаний із завершенням традиційної системи навчання у ВНЗ і переходом на нову європеїзовану систему, поки малозрозумілу викладачеві і студентів. Європеїзована система української освіти – це інший тип навчання, а принципи управління навчальним процесом, закладені в проекти нових стандартів бакалаврів, нерідко не тільки не зрозумілі, а й викликають відвертий подив з боку викладачів, особливо коли планується активна участь студентів у процесі формування навчального плану. Адже якщо співвіднести цю вимогу з реальними знаннями і освітнім потенціалом сучасних абітурієнтів, які поступають за системою зовнішнього оцінювання, які часто вибирають не спеціальність, а факультет, куди вистачає балів, то нові положення організації навчання викликають, м'яко кажучи, сумніви, але частіше – просто неприйняття.

Швидше за все, це неприйняття тимчасове, оскільки одним із чинників успішності навчального процесу у ВНЗ є активізація пізнавальної діяльності, здібності до творчості, формування і розвиток проектних умінь і проектного мислення як студента, так і викладача. Сучасному викладачеві ВНЗ належить ще освоїти нову систему. Справа не лише в тому, що багато викладачів сьогодні опинилися в стані розгубленості, а в тому, що ламаються сталі

уявлення про професійне самовизначення, в яке включаються такі компоненти, як ціннісно-етичне ставлення до світу, інформаційна культура, а також психологічні чинники – емоційний, морально-вольовий, планувальний, контрольний-коректувальний.

Сучасних педагогів ВНЗ лякає, швидше, невизначеність їх професійного майбутнього, ніж те, чому і як вони учитимуть студентів. Методичні питання виявляються в цьому випадку вирішальними. Важче вирішується проблема наступності і традиції в перехідний період. Адже саме вона час від часу виникає в українській освіті на черговому переломному етапі історії.

Поняття готовності педагогів до інноваційної діяльності, на думку М. Артюшиної, охоплює сукупність взаємопов'язаних інноваційних властивостей, зокрема: здатність до творчого мислення, активність особистості, її адаптивність, позитивне ставлення до себе та обраної діяльності, прагнення до особистісного і професійного розвитку і самовдосконалення. До компонентів готовності педагогів до інноваційної діяльності М. Артюшина відносить когнітивний, мотиваційний та поведінковий, перспективним напрямом формування такої готовності – активно-особистісний шлях опрацювання дидактичних нововведень, зокрема тренінги [2, с.134].

Словацькі науковці вважають, що підготовка до інноваційної діяльності має забезпечувати:

- гармонійне поєднання теоретичної і практичної підготовки з профільних предметів;
- можливості для створення студентами власної індивідуальної концепції навчання;
- оволодіння студентами умінням працювати зі змістом освіти, який уже не трактують як догму;
- реальне, гуманістичне розуміння освіти майбутніми педагогами;
- формування вміння студентів пов'язувати навчання з емоційною сферою учнів;
- готовність студентів до гнучкого підходу до роботи;
- повагу і розвиток плюралістичних підходів до виховання його змісту;
- усвідомлення нових цінностей виховання (розвиток і поглиблення демократії і гуманізму, вільний розвиток особистості, повага до прав людини тощо);
- уміння не лише копіювати завдання та цілі впливу шкільної освіти, а й знати і враховувати її різні аспекти [10].

Українська дослідниця І. Дичківська визначає стан готовності вчителя до інноваційної педагогічної діяльності як «особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії» [5, с.277].

Інновації розробляються і проводяться не органами державної влади, а працівниками та організаціями системи освіти й науки. Основне в цьому процесі – це готовність учителів до впровадження інновацій. Проте, як свідчить практика, саме неготовність педагогів до інновацій гальмує інноваційні процеси в освіті.

Непідготовленість багатьох педагогів до інноваційної освітньої діяльності І. Носаченко пояснює такими причинами:

- недостатність сучасних інформаційно-методичних матеріалів щодо нетрадиційних методик навчання;
- недостатня професійна та методична компетентність викладачів;
- відсутність матеріальної винагороди і заохочення викладачів в розробці інноваційних технологій та впровадження їх у навчальний процес [6, с. 93].

До згаданих причин варто віднести, на нашу думку, ще й низьку мотивацію та відсутність цілеспрямованої підготовки студентів педагогічних ВНЗ до такої діяльності.

У своїх дослідженнях, ми дотримуємось положення про те, що нововведення й інновація відображають зміст і організацію нового: інноваційний процес – це формування й розвиток змісту й організації нового. Інноваційні процеси необхідно свідомо проектувати, а потім упроваджувати їх у наявні структури досвіду, здійснюючи тим самим крок розвитку. Тому

має сенс говорити про два взаємозалежні режими роботи системи освіти – режим функціонування і режим розвитку.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження дозволяє побачити і зрозуміти, наскільки педагоги задоволені змінами, що відбуваються в системі освіти, чи відчувають вони позитивні зрушення у своїй школі, чи не даремні творчі зусилля, турботи і хвилювання. Результати опитування виявили закономірність: чим активніші педагоги, тим більше серед них тих, хто здійснює рух уперед і відчуває важкий, не завжди яскраво виражений успіх від творчих зусиль.

Стратегія інноваційного розвитку системи педагогічної освіти має розроблятися як складова єдиної державної інноваційної освітньої політики, що визначить її пріоритетні напрями, суб'єкти та об'єкти перетворень, джерела і механізм інвестування трансформаційних процесів у педагогічній освіті.

Проте проблема модернізації освіти, як і будь-яка масштабна соціальна проблема, не може бути вирішена, якщо робити ставку на окремих творчих, інноваційно налаштованих людей. Необхідно налагодити процес управління формуванням і розвитком інноваційної культури педагогів, створити відповідний соціально-професійний і психологічний механізм.

Література:

1. Аносов І.П. Інноваційність освіти в антропологічному контексті / І.П.Аносов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – ВДПУ, 2003. – Вип.9. – С.5-11.– (Серія: Педагогіка і психологія).
2. Артюшина М. Формування готовності викладача вищої школи до інноваційної діяльності / Марина Артюшина // Вісник Львівського університету. – 2009. – Випуск 25. – Частина 3. – С.126-135.–(Серія педагогічна.)
3. Біляковська О.О. Технологічний потенціал педагога як основа інноваційної діяльності / О.О.Біляковська // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конф (16-17 квітня 2008 року, м.Суми). – Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – С.22-28..
4. Денисенко В.А. Подготовка будущего учителя-филолога к проведению экспедиционной работы с учениками общеобразовательной школы : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійного навчання» / В.А. Денисенко. – К., 2003. – 21 с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології /І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Носаченко І.М. Інтерактивні технології у професійному навчанні / І.М. Носаченко // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : збірник наукових праць. Частина 2. / за ред. М.М.Козяра та Н.Г.Ничкало. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – С.93-96.
7. Пентилюк М.І. Проблема уроку української мови в сучасній лінгводидактиці / М.І. Пентилюк: збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 45. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. – С.81-84.
8. Федун О.О. Викладання рідної мови в режимі інтерактивності / О.О.Федун // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб.наук.пр. – Випуск 3 / редкол. : І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2006. – С.79-82.
9. Шатирко Л.О. Психологічне забезпечення інноваційного підходу до вивчення початкового курсу української мови / Шатирко Л.О. // Актуальні проблеми психології : Етнічна психологія. Історія психології. Психолінгвістика / за ред. С.Д.Максименка. – К. : Міленіум, 2006. – Том IX, Частина 1. – С.325-330.
10. Petlak E., Pokrivcakova S. On the need of innovation in teacher training // The New Educational Review. Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 2005. Vol.5.№1(5).

У статті виявлено стан готовності вчителя філологічних дисциплін до інноваційної діяльності. Доведено, що інноваційний розвиток системи педагогічної освіти має розроблятися як складова єдиної державної інноваційної освітньої політики держави, що визначить її пріоритетні напрями, суб'єкти та об'єкти перетворень, джерела і механізм інвестування трансформаційних процесів у педагогічній освіті.

Ключові слова: нововведення, інновація, інноваційна діяльність, учителі-філологи, педагогічні технології.

В статье определено состояние готовности учителя филологических дисциплин к инновационной деятельности. Доказано, что инновационное развитие системы педагогического образования должно разрабатываться как составляющая единой государственной инновационной образовательной политики государства, которая определит ее приоритетные направления, субъекты и объекты преобразований, источники и механизм инвестирования трансформационных процессов в педагогическом образовании.

Ключевые слова: нововведение, инновация, инновационная деятельность, учителя-филологи, педагогические технологии.

The paper identified the teacher preparedness philological sciences to innovation. It is proved that the innovative development of teacher education has developed as part of the common state of educational innovation policy that will determine its priorities, subjects and objects transformations, source investment mechanism of transformation processes in pedagogical education.

Keywords: novelty, innovation, activity, teachers, linguists, educational technology.